

Katechéza a školské vyučovanie náboženstva.

(rozdiely a komplementarita)

„Na Slovensku v praxi absentuje rozlišovanie medzi katechézou a vyučovaním náboženstva v škole. Tam, kde ale nie je jasné rozlišovanie, vzniká riziko, že obidve činnosti môžu stratiť svoju identitu a tým aj účinok. Je preto potrebné poznať ich identitu a dbať na vzájomnú odlišnosť, aby potom mohol nastať vzťah vzájomného dopĺňania.“ (Marián Bublinc)

Ak sa povie katechéza alebo katechizácia, primárne myslíme na školu, ktorá patrí k tradičným a hlavným prostrediam katechézy na Slovensku. A preto vyučovanie náboženstva sa častokrát stotožňuje s katechézou. Dokumenty Magistéria ale i pastoračná skúsenosť však ukazuje, že vyučovanie náboženstva v škole nie je a nemôže byť autentickou katechézou, teda procesom pripútavania sa človeka ku Kristovi, dozrievaním kresťanského života ako odpoveď človeka na Boží dar viery. Škola ako vzdelávacia a výchovná inštitúcia v rámci povinnej školskej dochádzky vytvára podmienky pre odovzdávanie informácií o povahe kresťanstva, pričom katechézu charakterizuje predovšetkým kontext kresťanského spoločenstva, ktoré sa usiluje o život a svedectvo viery.

Nedostatky v rozlišovaní môžu niekedy viesť dokonca až do takej formy, že dochádza k frustrácii či vnútorným výčitkám tých, ktorí vyučujú náboženstvo na školách. Preto, že nedokázali v danom prostredí účinne pôsobiť a odovzdávať vieru žiakom. Hoci mnohých (niekde aj všetkých) žiakov pripravili napríklad na prijatie iniciačných sviatostí, ich celkové úsilie neprinieslo očakávané ovocie. Nepodarilo sa im totiž docieľiť, aby žiaci po prvom sv. prijímaní alebo po sviatosti birmovania pokračovali vo sviatostnej praxi a naďalej prehľbovali svoj vieru.

Tieto skutočnosti nás vedú ku krátkej kritickej reflexii a hodnoteniu tradičných prostredí katechézy, medzi ktoré patrí i škola. Otázka znie: je škola, zvlášť tá, ktorá je zriadená verejnými inštitúciami – obcami, samosprávnymi krajinami, vhodným prostredím pre katechézu?

Odpoveď na túto otázku nám sprostredkuje poznanie historického kontextu spolu s cirkevným učením.

Školská katechéza má svoju dlhú tradíciu. Je známym faktom, že škola bola v posledných troch storočiach prednostným a prakticky výlučným miestom katechézy detí v rámci povinnej školskej dochádzky. Mala za úlohu predovšetkým učiť a vstúpať náboženské vedomosti. Táto na prvý pohľad známa skutočnosť je z hľadiska celkových dejín katechézy Cirkvi faktom veľkej zmeny. O akú zmenu išlo a aké mala dôsledky?

V období okolo Tridentského koncilu bola katechéza záležitosťou v prvom rade prežívanou a do istej miery i liturgicky slávenou – či už v rodine, alebo v živote farnosti. Bolo to prostredie kresťanské, ktoré svojim formačným vplyvom na jednotlivca fungovalo takmer ako akási náhrada katechumenátu z prvých storočí. Pravdy viery a liturgie, zvlášť liturgický rok so svojimi sviatkami, síce neboli prežívané a slávené všade rovnako hlboko, ale predsa boli prežívané. Popri tom bola prax doplňovaná podľa potreby určitou náukou, teda teóriou: túto funkciu plnil tzv. nedelňý a sviatočný katechizmus. (Emiilo Alberich, Ludvik Dřimal, Katechetika, Portál 2008, str.148)

Obrat celej spoločnosti nastal s nástupom osvietenstva. Jedným z dôsledkov bolo zavedenie všeobecnej povinnej školskej dochádzky. V tomto období Cirkev vstúpila so svojou katechézou do škôl, v ktorých mohla naplňať svoje poslanie. Odborníci však upozorňujú, že práve od tej doby došlo k veľkej zmene.

Školská katechéza nebola od začiatku chápaná ako sprostredkovanie viery, ale bola chápaná ako náboženské vzdelávanie, ako náuka. Až do novoveku bola katechéza ako niečo prežívané, liturgicky slávené, vplyvom osvietenstva sa začína presadzovať opačný trend. Úlohou katechézy v škole sa stáva vštepovanie náboženských vedomostí a vzorcov správania. Pravdy a mravné normy sa stávajú školským učivom. Ide o takzvané „zoškolnenie“ katechézy, čiže katechéza sa transformovala na školský predmet.

Tento proces mal smutné a ďalekosiahle následky. Farnosť a rodina pomaly, ale stále viac rezignovali na svoju zodpovednosť za katechézu. I napriek tomu, že žiaci i učitelia chodili pravidelne do kostola a v škole vyučovali náboženstvo kňazi, ťažisko katechézy sa presúvalo stále viac do roviny teórie, a to navyše v prostredí, ktoré bolo pre autentickú katechézu neprirodzené a stále menej priaznivé. (Emiilo Alberich, Ludvik Dřimal, Katechetika, Portál 2008, str.150). Nastal zvláštny jav – v škole bolo všetko v systéme, pravidelné a povinné (napríklad celá trieda chodila na sv. omšu aj s učiteľom), ale v rodine katechizovanie začalo ustupovať, miznúť. Katechézu mala akoby zabezpečiť škola.

V 19. storočí, s narastajúcim vplyvom sekularizmu, sa ale situácia v školách mení. Dochádza k zmenám v chápaní samotného poslania školy, jej cieľov, ako aj úlohy učiteľa pri výchove. V spoločnosti zaznievali požiadavky na autonómiu a nezávislosť svetských inštitúcií od Cirkvi. Medzi Cirkvou a svetskou mocou sa začal boj o charakter školy.

Problematická a napätá situácia medzi Cirkvou a školou kulminovala v európskych krajinách v prvej polovici 20. storočia. Cirkev si uvedomovala, že stráca vplyv na dianie v spoločnosti a že už ďalej nemôže bojovať s profánnou spoločnosťou. Druhý vatikánsky koncil vyzval Cirkev k novému postoju k svetu, k väčšej citlivosti k hodnotám modernej

kultúry. Cirkev usilujúca sa o pozitívny pohľad na okolitý neveriaci svet spozorovala, že mnohí z tých, ktorí absolvovali ucelenú školskú katechézu v priebehu školskej dochádzky a ako žiaci prijali sviatosti, buď vieru zanechali, alebo boli k nej ľahostajní. Ukázalo sa tiež, že školská katechéza bola viac-menej masová a nerešpektovala dostatočne slobodu a svedomie jednotlivcov.

Nepriaznivý vývoj dosiahol u nás svoj vrchol v období komunistickej totality. Katechéza zápasila o prežitie, bola uväznená v prostredí štátnej školy. Komunistický režim trval na tom, aby katechéza ostala v školskom prostredí, pričom sa zároveň zo všetkých síl usiloval, aby školské prostredie bolo ateistické. Keďže katechetická činnosť vo farnostiach bola oficiálne zakázaná, pod rúškom zdanlivej náboženskej slobody komunisti dovolili, aby v škole ostala ale iba obmedzená forma vyučovania náboženstva. Možno aj toto je jeden z dôvodov, prečo aj dnes, skoro 30 rokov od skončenia komunistického režimu, hlavné ťažisko katechetického činnosti Cirkvi na Slovensku spočíva stále v „školskej katechéze“, pričom katechéza vo farnostiach stále nie je dostatočne rozvinutá. (František Knapík, Nemôžeme nehovoriť)

Čo znamená identita katechézy v praxi?

Katechéza je systematická formácia, ktorá je viac než vyučovanie. Je to úvod do kresťanského života v jeho celistvosti (VDK porov. čl. 21; 33), iniciácia (uviedenie) do života viery, čo predpokladá človeka už so živým vzťahom k Bohu zodpovedajúci veku. Katechéza je úzko viazaná na kresťanské spoločenstvo (porov. čl. 36;37), ktoré je jej počiatkom, miestom i cieľom (VDK 254). Je výchovou vo viere (nie k viere ale vo viere), jedna etapa procesu evanjelizácie (porov. CT čl. 18-20;26).

Pápež sv. Ján Pavol II. bol presvedčený, že zodpovednosť za katechézu prislúcha predovšetkým farskému spoločenstvu. Píše: „Aj keď je pravda, že katechizovať sa môže na každom mieste, predsa chcem zdôrazniť – v zhode s mnohými biskupmi – že farská komunita má ostať animátorkou a privilegovaným pôsobiskom katechézy“. (CT 67)

Dokumenty

Rozdiely medzi vyučovaním náboženstva a katechézou potvrdilo Magistérium univerzálnej Cirkvi aj vo svojich dokumentoch.

Prvý z nich bol vydaný v roku 1982 a nesie názov Katolícky laik ako svedok viery v škole, v roku 1988 Náboženský rozmer výchovy v katolíckej škole a predovšetkým Všeobecné direktórium pre katechizáciu, vydané v r. 1997, ktoré zdôrazňuje **„Vzťah medzi školským vyučovaním náboženstva a katechézou je vzťahom odlišnosti a dopĺňania sa: Je neoddeliteľné spojenie a zároveň jasná odlišnosť medzi vyučovaním náboženstva a katechézou.“** (čl. 73) V roku 2009 okružný list Kongregácie pre katolícku výchovu

predsedom biskupských konferencií konkretizuje: Cieľom katechézy je „**napomáhať k osobitnému priľnutiu ku Kristovi a k zrelosti kresťanského života**“, pričom cieľom školského vyučovania je „**proces odovzdávania poznatkov študentom o kresťanskej identite a kresťanskom živote**“.

Tieto dokumenty univerzálnej cirkvi upozorňujú, že v súčasnej sekularizovanej spoločnosti vyučovanie náboženstva chápané ako katechéza v škole prináša škodu. Jednak takto realizovanému vyučovaniu i samotnej katechéze. Vyučovaniu náboženstva preto, že je v štátnej škole chápané ako cudzí prvok a je preto zatlačované či vytlačované na okraj rozvrhu hodín. Škodí aj katechéze, pretože živí ilúziu, že katechézu, teda výchovu vo viere, dokáže zabezpečiť škola a táto idea vlastne podvracia rozvoj celostnej a systematickej katechézy v spoločenstve miestnej Cirkvi.

Vyučovanie náboženstva – katechéza

V čom sa líši vyučovanie náboženstva od katechézy? V prvom rade predovšetkým v **adresátoch**, potom majú rozličný **účel** a napokon majú rozličné **ciele**.

Vyučovanie náboženstva ako školský predmet na akomkoľvek type školy by mal byť otvorený všetkým žiakom. **Účastníkmi náboženskej výchovy** teda môžu byť všetci, veriaci rôznych náboženstiev, hľadajúci ale i neveriaci, bez vyznania.

Účastníkmi katechézy majú byť veriaci, to znamená tí, ktorí sa už slobodne rozhodli, ktorí prešli prvou konverziou. Toto rozhodnutie nemusí byť ešte dokonalé, definitívne, možno je aj slabé, ale predsa je. Teda deti na katechéze by mali vedieť, prečo tam sú, zatiaľ čo deti na náboženskej výchove veľakrát ani nevedia, prečo ich prihlásili.

Druhá odlišnosť spočíva v rozdielnom zameraní. **Účelom vyučovania náboženstva** je sprostredkovať organickým a systematickým spôsobom obsah kresťanskej viery a identity kresťana. To znamená zoznámiť, ponúknuť kresťanstvo serióznym, uceleným a predovšetkým pravdivým spôsobom, ako alternatívny spôsob myslenia, hovorenia, správania sa voči dnes už možno aj väčšinovej spoločnosti, ktorá sa nehlási ku kresťanským hodnotám. (Joseph Gevaert)

Účel katechézy je sprevádzať človeka na jeho ceste viery. Pomáhame mu, aby jeho viera dozrela do bytostného postoja.

Napokon sa odlišujú v cieľoch. **Vyučovanie náboženstva** má priviesť človeka k slobodnému a zodpovednému postoju voči viere a náboženstvu na základe kresťansky orientovaného vzdelania a pomôcť žiakovi ku konverzii. Na vyučovaní náboženstva nie je vyžadovaná viera.

Katechéza má za cieľ uviesť človeka do dôverného vzťahu s Ježišom Kristom a skrze neho k Otcovi v Duchu Svätom. Teda je to proces výchovy vzťahu k živému Kristovi, ktorý je cestou k Otcovi.

Rozlišovanie medzi samotnou katechézou a vyučovaním náboženstva vedie k zlepšeniu katechetickej činnosti vo farnosti, ako aj k skvalitneniu procesu vyučovania náboženstva v škole. Aj keď o nich hovoríme tak, akoby boli vedľa seba, v skutočnosti sa prelínajú a vzájomne dopĺňajú.

Cirkev rozlišuje náboženskú výchovu od katechézy nie preto, aby nám komplikovala život, ale preto, že **vníma originalitu dozrievania viery u každého človeka**. Cesta viery je u každého iná.

Zároveň rozlíšenie nemá viesť ani k výlučnosti, protikladu alebo konkurencie. To znamená ako by sa robilo jedno alebo druhé, ale realizuje sa podľa situácie katechéza alebo náboženská výchova. Napríklad začne sa vyučovaním, ktoré vyústí do katechézy.

Katechéza potrebuje vyučovanie náboženstva a vyučovanie náboženstva potrebuje katechézu. Náboženská výchova by mala pokračovať v katechéze, ale bez náboženskej výchovy, bez toho prítiažlivého, prvotného, pozitívneho pozvania a zoznámenia s náboženskými skutočnosťami katechéza nemá na čom stavať.

Mons. Jozef Adamkovič, Bratislava, máj 2019